

preuadors de tota tradició gloriosa, que remouen ses entranyes seduïts per les narracions populars que colguen un tresor en cada ruïna, fan que aquest venerable monument, joia de l'art empordanès i manifestació insuperable a Catalunya de l'arquitectura romànica, es vegi cada dia més retut i amenaçat per la total destrucció.

Vista en conjunt aquesta arquitectura, és molt particular, donades les transformacions que ha sofert en el decurs del temps i el geni insuperable del "magister operum" desconegut qui l'ideà, després prenent-se en tot lo possible de les tradicionals normes estilístiques del romànic, tan estretes en aquella època. La construcció de les torres que s'aixequen a cada flanc del monestir; l'especial disposició de l'església, de dimensions monumentals i l'adició de nombrosos cossos d'edificacions antigues, malgirbades moltes d'elles, li donen un segell tan característic, tan personal, que la seva opulenta silueta es fa inesborrable a tot aquell que l'ha visitat una vegada tan sols. Aqueixes torres altívols i els marlets que encara se aguanten ofereixen l'impresió d'una poderosa forteresa més que d'un recer de l'il·lustre ordre benedictí; elles ens diuen el constant sobresalt en que vivien els monjos per mor de les incursions de les tropes de l'altra banda del Pireneu i dels saquejos dels pirates normands i barberícs, verdader acot de les encontrades mediterrànies, que arrasaren en poc temps els pobles de Palamós, Cadaqués i Roses i el de Santa Creu, al peu mateix dels murs de Sant Pere de Roda (1).

La corrent cultural que en el segle XI es desenvolupà per tota l'Europa es manifestà també a l'Empordà. Efluvi d'una civilització productiva, d'un progrés eficaç en les arts, especialment en l'arquitectura, deguda en gran part al omnimode triomf de la religió, que estengué sos dominis fins els reconcs més llunyans de la terra per mitjà dels seus grans homes i en particular per la cruenta epopeia de les Creuades, s'infiltraren en els cenobis, que eren llocs on s'hi sostenia el tresor del saber humà i on s'hi recollia la literatura

(1) Per aquest motiu les viles que es construïren més modernament ho feren de tal manera que des l'alta mar no es distingien. Vegis sinó La Escala, Selva de Mar, Port de la Selva, La Vall, Vila i Port de Llansà i altres.

i la ciència clàssiques. Als grans fons de les seves biblioteques desvenem la coneixença del pensament greco-romà. Els "magister operum" dibuixaven els seus temples atenint-se amb estriccia justa als tipus comú imperant. El primitiu estil geomètric, primera manifestació de l'art medieval, fa irrupció a nostra terra més refinat i elegant. "Els monjos irlandesos—diu Pijoan (1)—inflüïren en la cultura carlovingia i deixaren sentir de nou en l'Europa central els seus gustos per l'art geomètric. Així l'antic art neolític europeu contrbuí no poc a la formació dels temes ornamentals de l'edat mitjana". Els "magister comacini", mestres constructors procedents del llac de Como, en sortiren també influenciats.

D'aquesta època data la fundació de quasi tots els temples romànics empordanesos. Per una part les consagracions ho constaten (Santa Maria de Roses fou consagrada en 1022; Sant Miquel de Fluvià, en 1067; Santa Maria de Vilabertran, en 1100, etc.), per altra part sa construcció uniforme. Però el de Sant Pere de Roda, tot hi ésser consagrat en 1022 ens mostra una estructuració frapadora. És possible que aquesta església sigui germana de les que he esmentat? Deixem apart el claustre i fixem-nos solsament en l'església. Ella és molt més ampla, molt més alta i gràcil no sols que aquestes sinó que totes les de Catalunya. No hi cap discussió després d'haver-la estudiat i establert comparacions amb les altres. La concepció de l'artista que tallà aquestos capitells immensos no pogué ésser un simple "artífex petre", que en aquells temps sols era un "operarius" distingit. Sembla talment que els capitells no puguin ésser obra empordanesa del segle XI, o XII, i que més endarrera tindriem d'anar fins a Roma, i més endavant al segle XV o XVI. Per això molts historiadors han cregut com havia cregut jo anys enrera, que la superposició pot dir-se que amalgamada de les colossals pedres dels seus pilars i l'especial disposició de les columnes, i els capitells, talment impossibles de reproduir en aquell temps en què l'uniformitat d'idees artístiques era supeditada a una sola autoritat, moltíssim més basta que la del temps de la colònia greco-romana de l'Empordà; que la superposició d'elles i l'adossa-

(1) *Historia del Arte*, vol. II, cap. 2, pag. 35 i 36.